

לפר' בחקתי תשע"ט לפ"ק¹

אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם (ויקרא כו, ג), ופירש"י:
אם בחוקותי תלכו - יכול זה קיום המצות, כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו
הרי קיום המצות אמור, הא מה אני מקיים אם בחוקותי תלכו, שתהיו עמלים
בתורה, ואת מצותי תשמרו - הווי עמלים בתורה על מנת לשמור ולקיים, כמו
שנא' ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם עכ"ל. וכתב על זה המזרחי: אם
בחוקותי תלכו וכן ואת מצותי תשמרו אי אפשר לפרש לא זה ולא זה בקיום
המצות, שהרי כתוב אחריהם ועשיתם אותם שמורה על קיום המצות, אם כן
על כרחך לומר דאם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו, תרוייהו ביהו עמלים
בתורה קמיירי, אלא דחד מנייהו בסתם עמלין וחד מנייהו בעמלין על מנת
לשמור ולקיים עכ"ל. וצריכים לדעת איזה ענין יש בעמלה של תורה, אם לא
מדובר בעמלים על מנת לשמור ולקיים.

ואיתא במדרש (ויק"ר לה, ג): אמר ר' אלעזר בנוהג שבעולם מלך בשר ודם גוזר
גזירה אם רצה לקיימה הרי הוא מקיימה ואם לאו סוף שמקיימה ע"י אחרים,
אבל הקב"ה אינו כן, אלא גוזר גזירה הוא מקיימה תחלה, הה"ד מפני שיבה
תקום והדרת פני זקן ויראת מאלקיך אני ה', אני הוא שקיימתי מצות עמידת
זקן תחלה, אם בחוקותי תלכו עכ"ל. וכן איתא בירושלמי ר"ה (פ"א ה"ג): א"ר
לעזר פדא, בסליוס (מלך) או נימוס (בעל דת) או גריפות (סופר), בנוהג שבעולם
מלך בשר ודם גוזר גזירה, רצה מקיימה רצו אחרים מקיימים אותה, אבל
הקב"ה אינו כן אלא גוזר גזירה ומקיימה תחילה, מאי טעמא, ושמרו את
משמרתני אני ה', אני הוא ששימרתני מצותיה של תורה תחילה, א"ר סימון
כתיב מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלקיך אני ה', אני הוא
שקיימתי עמודת זקן תחילה (שהיה אברהם יושב ושכינה עומדת) עכ"ל.

וצריכים לדעת למה בחר דוקא במצוה זו, והלוא מצינו שקיים הקב"ה מצוות
אחרות, וכדאיתא בגמ' ברכות (ו, א): אמר ר' אבין בר רב אדא אמר ר' יצחק

¹ שיחה שנמסרה בכולל, קיץ תשע"ט.

מנין שהקב"ה מניח תפילין שנא' נשבע ה' בימינו ובזרוע עזו, בימינו זו תורה שנא' מימינו אש דת למו, ובזרוע עזו אלו תפילין שנא' ה' עזו לעמו יתן, ומנין שהתפילין עזו הם לישראל דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, ותניא ר' אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש עכ"ל. ואיתא במדרש תהלים (יט, ז): ומנין שהקב"ה עוסק במקרא ביום ובמשנה בלילה, שנא' דודי צח ואדום, כשהוא עוסק במקרא ביום פניו צחות כשלג, ואין דודי אלא ארבעה ועשרים ספרים, שכן דודי בגימטריא ארבעה ועשרים, וכשהוא עוסק במשנה בלילות פניו מאדימות עכ"ל. ועוד איתא בתנא"ר (פי"ח): מיכן אמרו כל תלמיד חכם שיושב בינו לבין עצמו וקורא ושונה הקב"ה יושב כנגדו וקורא ושונה עמו עכ"ל. וכתב בשל"ה הקדוש (פר' חוקת תורה אור): לכך נקראים כל המצות גזירות, כי כמו שהנשמות חלק א-לוה ממעל לקוחות ממנו יתברך כך המצות גזירות, אוכלא דאפרת, חתוכות ממנו מלשון לגזור ים סוף לגזרים, והוא עבר בין הגזרים, וזהו כריתת הברית, וזהו ענין הקב"ה מניח תפילין, מתעטף בציצית, לומד תורה עכ"ל. וא"כ יש מקום לשאול למה בחר כאן במדרש להזכיר מצות והדרת פני זקן.

והנראה לומר בזה הוא, דהנה איתא בגמ' יבמות (סב, ב): אמרו שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לר' עקיבא מגבת עד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, והיה העולם שמש עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום, ושנאה להם, ר"מ ור' יהודה ור' יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע, והם הם העמידו תורה אותה שעה, תנא כולם מתו מפסח ועד עצרת עכ"ל. וכתב המחבר בשו"ע או"ח (תצג, א-ב): נוהגים שלא לישא אשה בין פסח לעצרת עד ל"ג לעומר שבאותו זמן מתו תלמידי רבי עקיבא כו', נוהגים שלא להסתפר עד ל"ג לעומר שאומרים שאז פסקו מלמות, והגיה עליו הרמ"א: ובמדינות אלו אין נוהגין כדבריו, אלא מסתפרין ביום ל"ג ומרבים בו קצת שמחה ואין אומרים בו תחנון עכ"ל. וכן כתב בלבוש (שם): ובאלו הארצות נוהגין אנו להיפך, שביום ל"ג דוקא מסתפרין ונושאים ואין אומרים בו תחנון, ולא לפניו ולא לאחריו עד העצרת, ולפי מנהגנו זה הוא טעמא אפשר משום דקי"ל דבו ביום בלבד לא מתו, ובימים שלאחריו חזרו ומתו עד העצרת עכ"ל. ואמנם פשוט לשון הגמרא משמע כמנהג זה דהא קאמר שכולם מתו מפסח ועד עצרת, ומשמע שמתו עד עצרת. אולם לשתי הדעות צריכים להבין למה מתו תלמידי ר' עקיבא דוקא בין פסח לעצרת, ומה יש ביום ל"ג בעומר שבו פסקו למות.

והנראה לומר בזה הוא, דהנה איתא בפ"ק דמגילה (ג, א): כהנים בעבודתן

ולוים בדוכנן וישראל במעמדן כולן מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה, מכאן סמכו של בית רבי שמבטלין תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה, קל וחומר מעבודה, ומה עבודה שהיא חמורה מבטלין תלמוד תורה לא כל שכן, ועבודה חמורה מתלמוד תורה והכתיב ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא והנה איש עומד לנגדו וגוי וישתחו כו', דאמר ליה כי אני שר צבא ה' כו', אמר לו אמש בטלתם תמיד של בין הערבים ועכשיו בטלתם תלמוד תורה, אמר לו על איזה מהן באת, אמר לו עתה באתי (בתשובה שהשיבו עתה באתי אנו למדין תחלת דברי המלאך האשימן בשני דברים, אמש, כלומר כשהעריב היום היה לכם להקריב תמיד הערב ובטלתם אותו, ונשתהיתם במארב העיר חנם שאין זמן מלחמה בלילה כו', ועכשיו שהוא לילה היה לכם לעסוק בתורה שהרי אינכם נלחמים בלילה, עתה באתי על של עכשיו), מיד וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק, אמר ר' יוחנן מלמד שלן בעומקה של הלכה, ואמר רב שמואל בר אוניא גדול תלמוד תורה יותר מהקרבת תמידין שנא' עתה באתי, לא קשיא הא דרבים (דהתם כל ישראל הוון) והא דיחיד, ודיחיד קל והתנן נשים במועד מענות (הספד על המת) אבל לא מטפחות (על לבן), ר' ישמעאל אומר אם היו סמוכות למטה מטפחות, בראשי חדשים בחנוכה ובפורים מענות ומטפחות בזה ובזה אבל לא מקוננות (עיניו שכולן עונות כאחת, קינה אחת אומרת וכולן עונות אחריה), ואמר רבה בר הונא אין מועד בפני תלמיד חכם, כל שכן חנוכה ופורים, כבוד תורה קאמרת, כבוד תורה דיחיד חמור, תלמוד תורה דיחיד קל (ביטול תלמודו קל מעבודה ופורים) עכ"ל.

איתא בגמ' כתובות (יז, א) שהשיעור שחייבים ללוות את המת הוא ששים ריבוא, וקאמר הטעם: נטילתה (של תורה ממנו, והיינו כשמת ותלמודו בטל) כנתינתה (בסיני), מה נתינתה בששים רבוא אף נטילתה בששים רבוא עכ"ל. וקאמר על זה: והני מילי למאן דקרי ותני, אבל למאן דמתני (לאחרים) לית ליה שיעורא עכ"ל [והג"ר משה פיינשטיין זצ"ל שאמר דהא דקאמר דלית ליה שיעורא היינו שיש חיוב על כל אחד ואחד, ועל זה קאמר דבמאן דלא מתני ליכא חיוב על כל אחד ואחד, ורק הוי חיוב כללי של כבוד התורה, אבל בדמתני יש חיוב על כל אחד ואחד]. ועל פי זה מקשה הפני יהושע (מגילה ג, ב) דמאי קשיא ליה מהא דמספידין לתלמיד חכם במועד ובחנוכה ובפורים, הא ע"כ דכבוד תורה עדיף מתלמוד תורה, דהא מבטלין תלמוד תורה אפילו תלמוד תורה דרבים מפני הוצאת המת דקרי ותני. שמע מינה עד כמה חמור הוא כבוד התורה, שהרי בשביל כבוד התורה דיחיד מבטלין תלמוד תורה דרבים.

וכתב בבני יששכר (מאמרי חדש אייר ג, א): והנה ימי הספירה הם מ"ט ימים

מנין ל"ב טו"ב, הנלמד על הטוב הכללי, מן תיבת בראשית עד וירא אלקים כי טוב (כי מהתחלת התורה בראשית עד תיבת טוב ל"ב תיבות) כו', הוא הטוב הכללי אל התורה אשר בה גנוז האור הטוב, על כן צונו הש"י לספור קודם מתן תורה מ"ט ימים מנין ל"ב טו"ב, אין טוב אלא תורה כמה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורת, ועל כן נקרא התורה טוב מפני שבה נגזו האור כי טוב, ויש בתורה ל"ב נתיבות חכמה בראשית תירגם יונתן בחוכמתא סוד ראשית חכמה כידוע, הרי לך בתורה לב טוב, על כן להבנת התורה צונו הש"י לספור מ"ט ימים (מנין ל"ב טו"ב), ואח"כ הוא יום קבלת התורה עכ"ל. ויוצא מדבריו שיום ל"ג בעומר הוא המעבר בין ל"ב ימים הראשונים של העומר לטו"ב ימים האחרונים של העומר, ובטו"ב ימים האחרונים של העומר מתחיל להתנוצץ אור התורה, כי אין טוב אלא תורה (אבות פ"ו מ"ג).

ולפי זה מובן למה נענשו תלמידי ר' עקיבא בעונש כל כך חמור ולמה דוקא בימי העומר. הרי ימי העומר הם הימים שבהם מכינים את עצמנו לקבלת התורה, וא"כ דוקא אז צריכים להתעורר ביותר בענין כבוד התורה כיון שההכנה היסודית לקבלת התורה היא כבוד התורה, שאם אין מכבדים את התורה הרי אי אפשר לקבלה. ובאמת ל"ב הימים הראשונים הם הזמן המיוחד לכבוד התורה שהרי ל"ב הוא בגימ' כבו"ד. ועוד שהם נגד ל"ב נתיבות החכמה [המבוארים בספר יצירה (פ"א מ"א)], ואיזהו חכם הלומד מכל אדם (אבות פ"ד מ"א), ואם תלמידי חכמים אינם נוהגים כבוד זה בזה, הרי הם עושים ההיפך מזה. ולכך כאשר תלמידי ר' עקיבא לא נהגו כבוד זה לזה הרי הם עשו את ההיפך מכבוד התורה, שהרי היו חייבים לנהוג זה לזה מצד עצם התורה שהם למדו, ואם לא כיבדו זה לזה הרי זה זלזול בתורה. ולכך העונש שלהם היה כל כך חמור, והיה צריך לבוא דוקא בימי העומר שהוא הזמן המיוחד לכבוד התורה.

ומהאי טעמא פסקו למות דוקא בל"ג בעומר שהוא התחלת טו"ב הימים האחרונים של העומר שאז הוא התחלת התנוצצות אור התורה שהוא התיקון לחטא שלהם. ובזה מבואר מה שכתב החיד"א בספרו טוב עין (סי' יח): ומה שעושין שמחה בל"ג אפטר דרבי עקיבא היה כלל גדול בתורה, ולימדה לכ"ד אלף תלמידים ומתו ונשאר העולם שמם, ויום ל"ג התחיל לשנות לרשב"י ורבי מאיר ורבי יוסי וכו', ויאור להם שתחזור התורה, ולכך עושים שמחה, וגם אמרו דהלולא דרשב"י ביום ל"ג עכ"ל.

ויש לומר שהסיבה שנבחר דוקא ר' שמעון בן יוחאי לתקן את חטא תלמידי ר'

עקיבא היא משום שר' שמעון בן יוחאי היה הדוגמא המובהקת לעמל התורה, וכדאיתא בגמ' שבת (יא, א): חברים שהיו עוסקין בתורה מפסיקין לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפלה, אמר ר' יוחנן לא שנו אלא כגון רבי שמעון בן יוחי וחביריו שתורתן אומנותן, אבל כגון אנו מפסיקין לקריאת שמע ולתפלה עכ"ל. והיינו כדאיתא בגמ' על ר' שמעון בר יוחאי ובנו ר' אלעזר (שם לג, ב): אזלו טשו במערתא, איתרחיש ניסא איברי להו חרובא (לאכול פירותיו) ועינא דמיא (לשתות), והוון משלחי מנייהו והוון יתבי עד צוארייהו בחלא (בחול), שהיו פושטין בגדיהם שלא יבלו, ומכסין ערותן בחול), כולי יומא גרסי, בעידן צלויי לבשו מיכסו ומצלו, והדר משלחי מנייהו, כי היכי דלא ליבלו, איתבו תריסר שני במערתא עכ"ל. ועיי העמלות בתורה מראים עד כמה מכבדים את התורה, שהרי טבע האדם הוא לזלזל בדבר שבא אליו בקלות, והוא מכבד רק דבר שעמל עליו להשיגו, ולכך עיי העמלות בתורה מכבדים את התורה. ומאחר שר' שמעון בן יוחאי הוא הדוגמא המובהקת של עמלות בתורה לכן הוא זה שתיקן מה שפגמו תלמידי ר' עקיבא בכבוד התורה.

ועדים אנו היום לגודל התיקון של ל"ג בעומר, שהרי אין לך כבוד התורה גדול מזה שבאים מאות אלפים מבני ישראל לחלק כבוד לתנא ר' שמעון בר יוחאי בשביל התורה שלו, והרי זה התיקון הגדול ביותר למה שפגמו בו תלמידי ר' עקיבא שמתו בימי העומר. ומאחר דאמרינן דכבוד התורה דיחיד חמור מתלמוד תורה דרבים, ומאן דמתני לית ליה שיעורא, בודאי אין בהתאספות זו במירון בל"ג בעומר משום ביטול תורה. ואדרבה יש בזה הכנה גדולה לקבלת התורה.

ולפי זה מובן מאי דמזכיר במדרש דוקא זה שקיים הקב"ה מצות והדרת פני זקן מפני שרצה ללמדנו עד כמה חשוב הוא כבוד התורה, שהרי הקב"ה בכבודו ובעצמו כיבד את אברהם אבינו בשביל תורתו. ובזה מבואר ג"כ מאי דמפרש רש"י הא דכתיב אם בחוקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה, והיינו מכיון דאנו רואים שהידר הקב"ה במצות כבוד התורה, לכן אנו חייבים ללכת בדרכו ולכבד את התורה, ועושים זה עיי העמלות בתורה, שעל ידי העמלות אנו מראים שאנו מכבדים את התורה, וזהו ענין העמלות בתורה מלבד ענין העמלות על מנת לשמור ולקיים, כיון שעיי שאנו עמלים בתורה אנו מראים עד כמה היא חשובה אצלנו, והבן הדברים היטב.